

BEN MACINTYRE

AGENTUL ZIGZĂG

DRAGOSTE, TRĂDARE ȘI SPIONAJ
ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran

Prefață de Florian Banu

CORINT
BOOKS

—2019—

Prefață

„In wartime, truth is so precious that she should always be attended by a bodyguard of lies!” Aceste cuvinte, pe care premierul britanic Winston Churchill i le spunea lui Stalin la 30 noiembrie 1943, în timpul „Conferinței celor Trei Mari” de la Teheran, reprezentau, practic, *o veritabilă deviză pentru serviciile secrete britanice* încă de la debutul celui de-al Doilea Război Mondial.

Atunci când a rostit această frază, Churchill avea în vedere pregătirea operațiunii „Overlord” (debarcarea din Normandia) și cuvintele sale făceau parte din explicațiile cu privire la minuțiozitatea cu care trebuie gândite și executate preparativele pentru o operațiune atât de importantă. Acestea includeau nu doar pregătirea de luptă a soldaților și asigurarea condițiilor tehnico-materiale pentru debarcare, ci și o amplă acțiune de dezinformare, intoxicare și inducere în eroare a inamicului cu privire la locul și data debarcării planificate: operațiunea „Bodyguard”! Această operațiune, care s-a bucurat de un succes desăvârșit, nu era însă prima sau singura de acest fel, ci făcea parte dintr-un complex joc al inteligențelor, declanșat la nivel mondial încă din 1939.

Așa cum este unanim recunoscut, în al Doilea Război Mondial, serviciile de informații ale Marii Britanii nu și-au dezmințit reputația și bunele tradiții, raportând o serie de succese strălucite împotriva adversarilor. După șocul provocat de pierderea unor rețele importante de pe continent în urma declanșării Blitzkriegului,

acestea și-au revenit rapid, adaptându-se noilor realități și reorganizându-și activitatea în conformitate cu cerințele unui conflict militar cum lumea nu mai cunoscuse!

Desigur, greul a continuat să cadă pe umerii celebrelor servicii MI5, dependent de Home Office și supranumit Security Service, pentru activitățile de contraspionaj, și MI6 (cunoscut și drept Secret Intelligence Service – SIS sau Intelligence Service – IS). Totuși un aport considerabil la victorie a revenit unor structuri de *intelligence* mai puțin cunoscute, dar nu mai puțin redutabile. Dintre acestea, Special Operations Executive (SOE), creat în 1940 și pus sub conducerea titularului Ministerului Războiului Economic, dr. Hugh Dalton, s-a bucurat de mai multă atenție din partea istoricilor. Misiunile acestui serviciu, sintetizate de premierul Churchill în cuvintele „dați foc Europei!”, au fost realizate cu inteligență și temeritate, impunând respect celorlalți membri ai comunității informative britanice, dar și adversarilor.

În afara acestor servicii de informații, Londra dispunea și de Directorate of Military Intelligence (DMI), subordonat Ministerului de Război, Naval Intelligence Division (NID), structură creată încă din 1912 în cadrul Amiralității Britanice, Air Ministry's Intelligence, la Ministerul Aerului, Foreign Office Security Branch, la Ministerul Afacerilor Externe, Wirelles Intelligence, la Ministerul Poștelor, Security Division, la Ministerul Războiului Economic, dar și de reputata Scotland Yard's Special Branch.

Ultima, dar nu cea din urmă, era o structură ultrasecretă care a avut o contribuție decisivă la victorie: Școala Guvernamentală de Coduri și Cifruri (Government Code and Cypher School – GC&CS), înființată la 1 noiembrie 1919. Cunoscută și sub denumirea de Cartierul General pentru Comunicații al Guvernului (Government Communications Headquarters – GCHQ), ca nume de acoperire pentru colectivul din Bletchley Park (Station X – sediul agenției secrete, o vilă aflată la 80 km nord de Londra), a intrat în istorie pentru faptul incredibil de a fi aflat secretul

mașinii portabile de cifrat „Enigma”, inventată în anii 1920 de inginerul Arthur Scherbius. Data acestui succes: 20 ianuarie 1940. Bilanțul: până la finele războiului, echipa de la Bletchley Park a descifrat peste două milioane și jumătate de mesaje „Enigma”!

Pentru coordonarea acestor structuri a fost creat Comitetul Reunit al Informațiilor (Joint Intelligence Committee), subordonat direct prim-ministrului.

Încă de la debutul ostilităților, britanicii au observat că, pe frontul secret, există o corelație între obținerea de informații secrete, dezinformarea adversarului și războiul psihologic purtat împotriva trupelor și populației civile. Deși au fost obținute veritabile succese în toate aceste domenii, oamenii din serviciile secrete ale Marii Britanii și-au câștigat reputația de adevărați maeștri mai ales în ceea ce privește intoxicarea inamicului cu date false asupra potențialului de care dispunea și asupra intențiilor pe care le avea Comandamentul aliat.

În cadrul operațiunilor de intoxicare, un rol deosebit a revenit contraspionajului – MI5, care a creat „Comitetul 20”, condus de John Cecil Masterman, și a pus la punct așa-numitul „Double-Cross System” – denumirea sistemului derivă de la numeralul roman XX, 20. Acest „Comitet 20” era gândit pentru a folosi spionii germani capturați în scop de dezinformare, iar aceștia, potrivit percepției inițiale, se aflau la tot pasul! Percepția publică în Marea Britanie era că țara era plină de spioni germani bine pregătiți și profund integrați în societate. Așa cum recunoștea Churchill, a fost o veritabilă „spionomanie”! Or, în acest context, se impunea identificarea acestei „coloane a cincea” și întoarcerea sa împotriva celor care o creaseră. O sarcină executată cu succes, care a pus în evidență resursele extraordinare de inteligență și imaginație ale contraspionajului Marii Britanii și care a creat adevărate legende în jurul oamenilor implicați în acest straniu „joc”!

Ca urmare, încercarea germanilor de a construi, în timpul războiului, o rețea de spioni în Anglia a fost „un eșec total”. Lucru

foarte important, serviciul de informații german nu și-a dat seama de asta niciodată, „grație unui militar, unui profesor de la Oxford și unei idei inspirate”, după cum ne asigură autorul cărții pe care o țineți în mână.

Istoricul britanic Benedict Richard Pierce Macintyre, cunoscut publicului ca Ben Macintyre, ne propune sub titlul „Agentul Zigzag” o fascinantă incursiune în sistemul „Double Cross”, prin intermediul unui extraordinar studiu de caz: Edward „Eddie” Chapman.

Publicată în anul 2008 sub titlul *Agent Zigzag: The True Wartime Story of Eddie Chapman: Lover, Betrayer, Hero, Spy*, lucrarea pe care Editura Corint ne-o pune la dispoziție într-o excelentă traducere s-a bucurat de un succes răsunător imediat după apariție. O dovadă în acest sens este și faptul că BBC a realizat în anul 2011, pe baza volumului, un film documentar intitulat *Double Agent: The Eddie Chapman Story*.

Succesul cărții este pe deplin meritat. Scrisă într-o manieră dinamică, valorificând surse diversificate (de la dosare de arhivă clasificate „strict secret” timp de decenii până la articole de presă, memorialistică și istorie orală) și dezvăluind calitățile literare ale autorului, lucrarea se citește – fără teama de a folosi un clișeu publicitar – efectiv pe nerăsuflăte!

De altfel, unul dintre ofițerii care s-au ocupat de caz, locotenentul-colonel Robin „Ochi-de-Tinichea” Stephens, nota imediat după încheierea războiului: „Ficțiunea nu a produs și probabil că nu va produce niciodată o poveste de spionaj care să întrecă în farmec și neverosimil povestea reală a lui Edward Chapman, pe care doar războiul putea să îl înzestreze cu virtute și doar pe durata lui. [...] Povestea multor spioni este banală și monotună. Nu ar trece testul în ficțiune. Individul este un ratat. Motivul este sordid. Teama este prezentă. Patriotismul este absent. Tăcerea nu este calitatea unui om curajos, ci, mai degrabă, o reacție la teama de consecințe. Aventura nu înseamnă nimic.” Chapman a fost „altceva”!

Într-adevăr, povestea lui Chapman e diferită, iar cititorul, privind-o ca pe o ficțiune, ar fi tentat să o respingă ca imposibilă. Simplificând, „subiectul este un escroc, dar ca escroc nu este nicidecum un ratat”, el punându-și în slujba patriei aptitudinile câștigate ca interlop. Patriotismul, „acest lucru ciudat”, după cum se exprima Chapman, a învins pornirile antisociale!

Născut la 16 noiembrie 1914, în Burnopfield, comitatul Durham, Chapman s-a dovedit de mic copil un rebel, un răzvrătit împotriva regulilor și constrângerilor de orice fel. Înrolat voluntar la 17 ani, își părăsește unitatea cu ocazia primei permisiilor acordate și, alături de o tânără doamnă, „uită” să se mai întoarcă! Era începutul unui drum lung, căci, așa cum s-a scris, cariera lui infracțională a fost una permanent ascendentă, „de la fuga din armată la indecență, de la femei la șantaj, de la jaf la spargerea seifurilor”. Normele morale sunt făcute pentru a fi încălcate, banii, pentru a fi cheltuiți imediat, adrenalina trebuie căutată cu orice preț! Într-un cuvânt, „pentru Chapman, aventura înseamnă viață”.

Devenit expert în folosirea explozibililor pentru a arunca în aer seifuri, Chapman sfârșește prin a fi arestat în primăvara anului 1939 și închis în temnița din Jersey – o „cușcă mică și plictisitoare la culme”. După numai câteva luni, încearcă să evadeze, dar e capturat după 24 de ore și închis din nou într-un penitenciar aflat pe Insulele Canalului, singurul teritoriu britanic ocupat de germani în al Doilea Război Mondial.

Pentru a-și obține libertatea, Chapman se oferă să lucreze ca spion pentru naziști, fiind inițial respins, „conform vechiului principiu că oricine cere să intre în slujba unui serviciu de spionaj trebuie respins”. Ulterior, este transferat în Fortul Romainville, din suburbiile din partea de est a Parisului, unde se afla în detenție și Michelin, magnatul industriei cauciucului din Franța.

Contactat de un reprezentant al Abwehrului, este supus mai multor interogatorii și teste și apoi este transferat la Villa de la Bretonnière, „un paradis” aflat la circa 7 km de Nantes. Aici

începe un program intens de pregătire în domeniul explozibililor și al tehnicilor de sabotaj, învață radiotelegrafie și exersează parașutismul. I se acordă o atenție deosebită, fiind destinat a face parte dintr-o „specie” nouă de spioni, căci, până atunci, „spionii Abwehrlui formau o amestecătură. [...] Mulți vorbeau prost sau nu vorbeau deloc englezește. Câțiva avuseseră parte de o pregătire rudimentară. Erau sumar informați și, adeseori, ignoranți cu privire la stilul de viață al englezilor”.

La finalul pregătirii, spionul încheie un veritabil contract cu Abwehrlul, clauza finală a acestuia fiind „un triumf al birocrăției germane”: Chapman era obligat legal să plătească toate impozitele aferente sumelor primite în Franța!

Parașutat în Anglia în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1942, cu misiunea de a sabota producția de avioane Mosquito, Chapman se predă autorităților imediat după ce atinge solul patriei. Habar nu avea că era așteptat, contraspionajul britanic declanșând operațiunea „Nightcap”, numele de cod pentru capturarea agentului „Fritz”, așa cum fusese Chapman identificat în mesajele radio interceptate și descifrate de echipa minunată de la Bletchley Park. Grație acestor mesaje, vânătorii de spioni cunoșteau detalii despre lucrările stomatologice făcute lui „Fritz”, numele de pe cărțile de identitate false pe care le posedă, știau că parola lui era „Joli Albert”, cunoșteau culoarea bocancilor lui și faptul că, în manșeta pantalonilor, avea otravă!

Ca urmare, întâlnirea dintre spionul Eddie Chapman și echipa de primire nu a întârziat să se producă. Era începutul unui îndelungat meci între escrocul în vârstă de 28 de ani, antrenat de naziști pentru a deveni spion, și o echipă redutabilă de contraspioni, care își puneau priceperea în slujba unui adevăr evident: „Un spion inamic mort nu mai poate face niciun rău, dar nici vreun bine. Un spion capturat însă poate fi convins să-și trădeze, în schimbul vieții, stăpânii germani, iar apoi să lucreze pentru britanici.”

Thomas Argyll Robertson, cunoscut drept „Tar”, lucra de la vârsta de 24 de ani în MI5, având calități native ieșite din comun: „extraordinar de amabil și foarte arătos”, „avea talentul rar de a putea vorbi cu oricine, oriunde, despre orice. Episcopi, amirali, târfe, șarlatani și revoluționari, tuturor li se părea foarte ușor să i se confeseze lui Tar Robertson”.

John Masterman era „sobru și athletic, cu un chip dur și plăcut, de parcă era sculptat în marmură. Nu fuma și nu bea, trăia într-o lume elevată și erudită, populată exclusiv de bărbați bogăți, privilegiați și inteligenți”. Dacă Tar Robertson a fost „adevăratul geniu” al sistemului de intoxicare, cum spunea istoricul Hugh Trevor-Roper, atunci John Masterman a fost, potrivit lui Ben Macintyre, „conștiința lui morală, cel care analiza cu meticulozitate motivele oamenilor, rezolvând răbdător enigma trădării, ca pe un imens și complicat joc de cuvinte încrucișate”.

Cel de-al treilea personaj, locotenent-colonel Robin „Ochi-de-Tinichea” Stephens, era comandantul „Lagărului 020”, centrul secret în care britanicii îi anchetau pe spionii inamici capturați, aflat în Latchmere House, o vilă în stil victorian, situată în apropiere de Ham Common, în vestul Londrei. Stephens avea reputația de a poseda „un talent deosebit”: îi făcea pe spioni să cedeze. „Îi desfăcea, psihologic vorbind, în bucățele, apoi, dacă el considera că merită osteneala, îi refăcea la loc.”

Ce a rezultat din acest „meci” spion-contraspioni, ce rol a jucat în dezinformarea germanilor Jasper Maskelyne, un magician profesionist, de ce Robert Barrington-Ward, redactorul-șef al prestigiosului *Times*, i-a spus un „nu” hotărât lui Masterman și cum a ajuns Victor, lord Rothschild – pair, milionar și om de știință – să se înțeleagă „grozav de bine” cu escrocul Chapman vă lăsăm pe dumneavoastră să aflați!

Tot dumneavoastră vă revine plăcerea de a-l urma pe Chapman la Lisabona, de a vizita împreună cu el împrejurimile palatului locuit de Vidkun Quisling, șeful guvernului-marionetă din

Norvegia, de a afla de ce a primit Chapman Crucea de Fier, de a-l însoți pe „eroul-antierou” la Berlin, dar și la un fastuos banchet dat în ziua de 25 iunie 1944 la sediul SS din Paris!

Vom încheia spunând că, la finalul războiului, Eddie Chapman avea bani și o medalie de la guvernul german și o grațiere neoficială de la guvernul britanic: „Niciun alt agent secret nu putea pretinde că a fost recompensat în acest fel de ambele părți!”

Activitatea sa trebuia să rămână un secret bine păzit. MI5 îl amenințase cu represalii imediate dacă își dezvăluia povestea, după cum își manifestase acesta dorința, dar el știa că, într-o bună zi va fi spusă. Mai întâi a fost lucrarea lui Frank Owen, *The Eddie Chapman Story*, publicată la New York în 1953, o ediție de „memorii romanțate”, apoi, în 1966, a apărut *The Real Eddie Chapman Story*, în care se vorbea, fără detalii, despre munca lui pentru MI5.

La 11 decembrie 1997, în vârstă de 83 de ani, Eddie Chapman s-a stins din viață în urma unui atac de cord, în castelul pe care și-l cumpărase în Irlanda. După decesul său, MI5 a decis că mare parte dintre dosarele care-l privesc pot fi declassificate, astfel că cercetătorii s-au pus pe treabă.

În sfârșit, astăzi avem povestea completă, căci Ben Macintyre și Editura Corint ne pun la dispoziție nu numai o admirabil de bine scrisă biografie a unui agent dublu, ci și un excelent studiu despre spionaj, despre fascinanta lume a dezinformării, despre misterele conștiinței umane.

Lectură plăcută!

Dr. FLORIAN BANU

Capitolul 9

Sub priviri nevăzute

Contractul din mâinile lui Chapman poate că era inaplicabil din punct de vedere legal, semnat cu un nume fals și cât se poate de absurd, dar a avut efectul psihologic dorit. Perspectiva unei aventuri l-a entuziasmat încă o dată pe Chapman. Prietenia pe care o legase la beție în Franța îi dădea o senzație plăcută, desigur, dar gândul lui era la Freda și la copilul din Anglia; și la Betty; și la Vera, fosta lui soție; iar dacă nu se gândea la nimic din toate acestea, atunci mintea îi era la oricare dintre sirenele din Soho.

Zilele se scurgeau într-o înșiruire de teste, probe, detalii și întârzieri. Urâtul vânător de spioni din Angers s-a întors, într-un „Chrysler formidabil, cu radio”¹, ca să asiste la o demonstrație a calităților de sabotor și trăgător ale lui Chapman: a tras într-un șir de pahare de vin de la cincisprezece pași și a declanșat o explozie. Următoarea demonstrație a fost pentru un colonel dintr-o divizie de panzere care și-a făcut apariția într-un Mercedes: Chapman a aruncat în aer un buștean, în urma unei explozii întârziate în care a folosit baterii și un ceas de mână. În aceeași seară, Von Gröning a anunțat că are bilete pentru „Folies-Bergère”, teatrul de estradă din Parisul ocupat la care spectacolele se jucau mai departe cu casa închisă. Chapman a fost încântat de perspectiva petrecerii unei nopți la Paris, deși

bucuria i-a mai trecut când l-a auzit pe Von Gröning spunând, în tren, că „șeful vrea să îl vadă”². Chapman nu era dus să se bucure de spectacol; o dată în plus, *el* era spectacolul.

În seara aceea, în timp ce intrau în clădirea faimosului teatru din arondismentul 9, Chapman l-a auzit pe șef șoptindu-i lui Thomas: „Lasă-l pe Fritz să meargă primul, iar *el* va sta chiar în spate.”³ Spectacolul începuse deja, o învălmășeală de dansatoare cu jupoane, care dansau cancan, când doi bărbați în haine civile au intrat în liniște și s-au așezat chiar în spatele lor. Unul avea mustață și șchiopăta vizibil: „S-a uitat la mine tot timpul de după program”, și-a amintit Chapman. Foarte probabil, acel individ era Rudolf Bamler, șeful secției de contraspi-onaj a Abwehrului și unul dintre puținii naziști inveterați din organizație. După spectacol, Von Gröning a plecat cu taxiul, iar Chapman și Thomas s-au întors la hotel pe jos, oprindu-se să se uite la vitrine: „De fiecare dată când m-am uitat”, scria Chapman, „i-am văzut pe cei doi studiindu-mă foarte atent.”

Chapman s-a simțit ușurat când a ajuns la „Grand Hotel”. În timp ce el și Praetorius intrau în camerele lor, a auzit, din apartamentul lui Von Gröning, vocile unor americani. S-a întors spre supraveghetorul lui: „Americani?”⁴

„Nu, sunt doar doi dintre oamenii noștri, se joacă”⁵, a zis Praetorius repede. În seara aceea însă, deschizând ușa unui dulap și lipindu-și urechea de parvanul care despărțea camera lui de cea a lui Von Gröning, Chapman a fost sigur că și-a auzit șeful vorbind cu doi americani. Unul dintre ei spunea: „Ei bine, am vrea să-l vedem pe tip.”⁶ Chapman era convins că „tipul” era el; și-a amintit că, la un moment dat, Graumann spusese că, dacă sabotarea activității companiei De Havilland mergea bine, avea să fie trimis „într-o misiune importantă în America”⁷.

Experiența de la vilă făcuse să se nască în el un efemer sentiment de libertate, dar acum avea impresia că era supravegheat

și urmărit de parcă se întorsese în închisoare, iar gardienii îl pândeau prin fanta din ușa metalică. Părea că toată lumea stătea cu ochii pe Chapman: camarazii lui din Nantes, superiorii naziști, spionii americani și poate chiar compatrioții lui.

Într-o seară, la „Café de France” din Nantes, Chapman a observat un tânăr care îl privea foarte atent de la o masă din colț. Von Gröning îl avertizase că era „supravegheat foarte probabil de britanici”⁸ și îi arătase pozele unor presupuși agenți, dintre care nu recunoscuse pe niciunul. Acum, avea convingerea că era urmărit. Individul avea douăzeci și ceva de ani, era bine făcut, părul dat într-o parte, costum gri și un aer de „West End”⁹ care i se părea neobișnuit de familiar. Chapman și-a ferit privirea, iar când s-a întors după o clipă, bărbatul dispăruse. Nu i-a pomenit lui Von Gröning de întâmplare, dar dorința de a pleca a devenit și mai puternică: trebuia să ajungă în Anglia înainte ca englezii să ajungă la el.

În septembrie, Chapman a fost însoțit din nou la castelul lui Ackerman de la Berlin, ajungând acolo tot în toiul nopții. „Ai ținut minte totul”¹⁰, a zis micul chimist german după ce și-a testat temeinic elevul. „Sunt foarte mulțumit de tine.”¹¹ Apoi, savantul a început să-i explice pe larg cum să arunce în aer fabrica De Havilland. În cazul în care cazanele erau legate între ele, trebuia să-l arunce în aer pe cel din mijloc, folosind 15 kg de dinamită puse într-o servietă diplomat și un detonator întârziat cu cel puțin o jumătate de oră. Explozia trebuia să le distrugă și pe celelalte două. Potrivit explicațiilor sale, trei cazane de 80 de tone însemnau 240 de tone de „materie care zboară în toate direcțiile”¹² și care ar trebui să distrugă în același timp și generatorul.

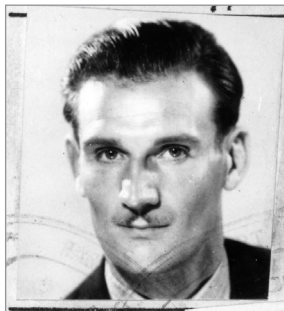
Chimistul a plecat, în locul lui apărând un bărbat mai în vârstă, în haine civile, care a anunțat, în engleză, că venise să-l învețe pe Fritz să folosească „cerneala invizibilă”. Dintr-o

servietă, a scos o coală albă de hârtie și ceea ce părea să fie un băț de chibrit, cu un capăt alb. Lui Chapman i s-a cerut să pună coala de hârtie pe un ziar, apoi să șteargă hârtia pe ambele părți, timp de zece minute, folosind o bucată de vată, „cu o mișcare circulară”¹³. Hârtia a fost pusă pe o bucată de sticlă, iar lui Chapman i s-a arătat cum să scrie un mesaj, cu majuscule, folosind chibritul și separând fiecare cuvânt cu linii. Bățul n-a lăsat nicio urmă vizibilă. Lui Chapman i s-a spus că acum putea să scrie cu creionul, pe ambele părți ale hârtiei, sau cu cerneală, pe pagina opusă celei pe care „scrisesse” cu chibritul, ca și cum ar fi o scrisoare obișnuită. Apoi, bărbatul a dispărut, luând foile mângălite. Înainte de a se întoarce, după câteva ore, cufundase hârtia într-un fel de soluție chimică, iar mesajul secret apăruse, „într-o culoare verzuie”¹⁴, sub mângăliturile făcute cu creionul. Profesorul (cum îl botezase Chapman) i-a înmănat alte două chibrituri-condei și i-a spus să exerseze de două ori pe săptămână. Scrisorile aveau să-i fie trimise lui, iar el avea să-i evalueze priceperea.

Chapman s-a întors la Nantes cu avionul și parașuta. După ce a decolat, într-un bombardier Junker, de pe Le Bourget, s-a parașutat pe un câmp din apropierea aerodromului. Unitatea din Nantes fusese trimisă în zonă pe post de comitet de primire, dar Chapman a găsit singur drumul spre aerodrom și s-a prezentat santinellei drept „Fritz”.

La vilă, Von Gröning a acoperit masa din sufragerie cu sute de fotografii aeriene ale unor posibile locuri de aterizare – Anglia desfășurată „ca un mozaic”¹⁵. Au căzut de acord că satul Mundford, aflat la nord de Thetford, în Norfolk, era perfect pentru așa ceva, fiind o localitate rurală puțin populată, însă destul de aproape de Londra. Apoi, i s-au arătat fotografii aeriene ale fabricii De Havilland din Hatfield, pe care era marcat locul exact în care se afla camera cazanelor.

Pregătindu-se să se amestece printre oamenii unei țări pe care nu o mai văzuse de trei ani, Chapman asculta BBC noaptea și citea ziarele englezești, plus un ghid al Londrei pentru a-și îmbospăta memoria cu numele străzilor. Leo a fost trimis la Dieppe ca să aducă lucruri lăsate de britanici după atac, iar Von Gröning s-a dus personal

la Berlin ca să facă rost de bani englezești. Chapman a fost fotografiat într-un studio din Nantes pentru a i se pregăti acte de identitate false. În fotografie, stă aplecat spre aparat, ca o vedetă, cu o privire neobișnuit de intensă. Aproape că i se poate citi încordarea în ochi.

Pregătirile păreau să ia avânt, punându-se la punct ultimele detalii. Apoi, într-o seară, spre uimirea lui Chapman, a fost luat deoparte de șeful său german, care l-a întrebat dacă voia să renunțe la misiune.

— Uite ce e, să nu crezi că te obligăm să pleci în Anglia, pentru că avem altceva pentru tine dacă nu vrei să mergi.¹⁶

— Nu, a răspuns Chapman, uimit pentru o clipă. Vreau să merg în Anglia.

Von Gröning a continuat:

— Dacă crezi că nu poți face lucrurile astea, nu te duce. Sunt o grămadă de alte sarcini pentru tine aici, putem să te folosim la altceva.¹⁷

Chapman a protestat, spunând că era pregătit și capabil:

— Cred că pot să fac ce am fost instruit să fac.

Următoarea întrebare a lui Von Gröning a fost și mai tulburătoare: ar vrea ca Leo să-l însoțească? Chapman a trebuit să gândească repede. Cu Leo pe post de gardă personală, libertatea lui de acțiune ar fi fost serios limitată, iar dacă golânașul

ăsta știrb avea să bănuiască motivele lui Chapman, îl ucidea pe loc, poate chiar cu mâinile lui.

— Nu cred că e oportun, a zis el repede. Probabil că unul poate să treacă, dar doi nu, mai ales că Leo nu vorbește engleza.

Deși Von Gröning a abandonat subiectul, discuția fusese tulburătoare. Oare germanul îl avertiza sau încerca să-l protejeze? Nu ar fi trebuit să-și facă griji; era doar încă un test al determinării lui. La 24 septembrie, Von Gröning a transmis un mesaj centralei de la Paris: „Fritz este pregătit, fără îndoială, atât psihic, cât și fizic.”¹⁸

Ca orice instituție de anvergură, Abwehrul combina despicarea firului în patru cu ineficiența: mai întâi, au făcut rost de o parașută necorespunzătoare; apoi, Luftwaffe a părut incapabilă să găsească avionul potrivit. Un bombardier era prea zgomotos pentru o parașutare pe timp de noapte, astfel că s-a solicitat un avion de transport din Rusia sau din Orientul Mijlociu. Amânările repetate i-au scos din sărite pe toți. În cele din urmă, s-a găsit un avion de recunoaștere Focke-Wulf, moment în care cineva a remarcat că, în timpul săriturilor cu parașuta, au fost răniți câțiva agenți, așa că poate era mai bine ca Fritz să fie dus spre coastă cu un vapor, apoi să fie dus la mal cu o barcă de cauciuc. Dar ce fel de barcă?

După multe discuții, s-a căzut de acord ca Fritz să fie trimis cu avionul. În scurt timp, discuția s-a împotmolit din nou când a venit vorba despre locul în care urma să fie parașutat. Dacă Fritz se îndrepta spre Thetford, aparatul lui putea fi doborât de avioanele de vânătoare care zburau noaptea în jurul Londrei. Munții Cambrieni au fost propuși ca alternativă de cineva care, în mod evident, nu fusese acolo niciodată. Parisul le-a răspuns imediat celor din Nantes: „Arătați-i lui Fritz poze cu Munții Cambrieni.”¹⁹ Chapman a aruncat o singură privire pe ele și s-a împotrivit. Să fie parașutat pe câmpiile din Norfolk era un lucru

destul de alarmant, dar să aterizeze pe dealurile din Țara Galilor, în toiul iernii, era o perspectivă cu totul diferită. În cele din urmă, fără tragere de inimă, a cedat și a spus că, dacă Abwehrul chiar credea că munții aceia erau „mai siguri decât orice alt loc”²⁰, el se supunea. Dealurile galeze au devenit „noul obiectiv operațional”²¹, iar Parisul a ordonat ca Fritz să fie „informat în cele mai mici amănunte despre condițiile din Munții Cambrieni și mijloacele cu care putea ajunge de acolo la Londra”²². După câteva zile însă, șeful Abwehrului de la Paris, exercitând dreptul oricărui șef de a se contrazice fără nicio noimă, a revenit la ideea inițială, iar Mundford a fost ales din nou drept țintă.

Apoi, în noiembrie, exact când toate problemele păreau a se fi rezolvat, întreaga misiune a fost suspendată. Războiul intra într-o nouă fază, Hitler hotărând să ocupe întreaga Franță. Chapman a fost recrutat deodată în armata germană.

Timpe de câteva luni, conducerea nazistă, din ce în ce mai îngrijorată, ținuse sub observație regimul de la Vichy. De la prăbușirea Franței în 1940, guvernului colaboraționist de la Vichy, condus de Henri Philippe Pétain, i se permisesse să administreze zona neocupată din sudul Franței, devenită stat-mariionetă aflat sub control nazist. După ce amiralul François Darlan a semnat însă un armistițiu cu Aliații în Algeria, Hitler a hotărât să încalce înțelegerea din 1940, invadând zona aflată sub controlul regimului de la Vichy în urma operațiunii care a primit numele de cod „Anton”. Toți bărbații apti au fost înrolați pentru a sprijini noua forță de ocupație, inclusiv Eddie Chapman.

Membrii secției Abwehr din Nantes, devenită acum Truppe 3292, Abwehrkommando 3026, au fost atașați oficial unei divizii SS, ordonându-li-se să se îndrepte spre sud. Spionilor li s-au dat haine militare: Von Gröning purta uniforma completă a unui ofițer de cavalerie, cu trencicot din piele la două rânduri și bonetă, Praetorius, uniforma SS, iar ceilalți, diverse haine

Viciile lui erau extreme, la fel și virtuțile, iar la finalul vieții, nu era limpede dacă a fost de partea îngerilor sau a diavolilor, dacă i-a înșelat pe înșelători sau dacă a făcut un pact cu șeful lui german. A murit de stop cardiac în 1997, la 83 de ani: s-ar putea să fi urcat la ceruri sau poate că s-a îndreptat în direcția opusă. Ori poate că merge încă în zigzag.

Chapman a încercat să publice povestea isprăvilor lui din timpul războiului, dar, la fel ca John Masterman, a fost împiedicat de MI5. A scris o versiune cenzurată a evenimentelor, care a apărut într-un ziar francez, *L'Étoile*, iar apoi în *News of the World* în 1953, dar când Chapman a început să dezvăluie secrete de stat, avocații guvernului au intervenit. A fost amendat cu 50 £ și o întreagă ediție a ziarului a trebuit retrasă și distrusă. A doua tentativă de publicare a fost zădărnicită de D-Notice*. În cele din urmă, a apărut, în 1954, sub semnătura altcuiva, o ediție de memorii romanțate, intitulată *The Eddie Chapman Story*, în care era descrisă perioada petrecută de el în Germania, dar nu și activitatea desfășurată pentru MI5. „Care este adevărul despre Eddie Chapman?”²⁸ se întrebau niște ziariști. „Dacă aceste uluitoare afirmații sunt adevărate, de ce nu a fost arestat sau condamnat ca trădător de patrie?”

În cele din urmă, în 1966, lui Chapman i s-a dat voie să publice o altă versiune, intitulată *The Real Eddie Chapman Story*, în care se vorbea, fără să se dea detalii, despre activitatea desfășurată în slujba MI5. Aceasta a stat la baza un film destul de slab, *Triple Cross*, regizat de Terence Young, cu Christopher Plummer în rolul lui Chapman. Filmul nu are decât o legătură superficială cu cele întâmplate. Chapman a fost dezamăgit de el. Niciodată nu a primit recunoașterea pe care considera că o merită; pe de altă parte, probabil că Chapman ar fi putut să atingă *acel* nivel

* De la *Defence Notice* – solicitare adresată presei de autoritățile din Marea Britanie de a nu da publicității informații despre anumite subiecte din motive de securitate națională (n. red.).

de recunoaștere doar dacă îl ucidea pe Hitler. Cumva, a devenit destul de bogat și, o vreme, a deținut un castel în Irlanda și un hotel în Hertfordshire, nu departe de fabrica de avioane Mosquito a firmei De Havilland.

În 1974, într-un bar din Londra, Chapman a dat peste știrbul Leo Kreuzsch, campionul german la box care îl învățase să tragă cu pistolul. Leo i-a spus lui Chapman adevăratul nume al așa-zisului Graumann, dezvăluindu-i că acesta supraviețuise războiului și locuia acum în Bremen. Chapman i-a scris lui Von Gröning o scrisoare în care rememora cu afecțiune vremurile petrecute împreună la Nantes, Paris și Oslo. A întrebat dacă vechiul lui prieten știa ce se întâmplase cu iola lui norvegiană, cumpărată cu banii primiți drept recompensă, și dacă și-o amintea pe Dagmar Lahlum. „Presupun că e măritată acum”, a reflectat el cu nostalgie. Chapman și-a descris proprietățile, i-a pus în plic o fotografie a bătrânului castel irlandez pe care îl cumpărase și l-a invitat pe Von Gröning să vină să stea la el: „Ce amintiri minunate am putea depăna. [...] Îmi aduc aminte cât de mult îți plăceau castelele.”

Poate că nu a fost cea mai diplomatică abordare, dar Eddie nu avea de unde să știe că Von Gröning nu mai era un om bogat.

Suzanne Chapman s-a măritat în 1979 la „Shenley Lodge”, hotelul cu 32 de camere deținut de Eddie și Betty. Printre invitații la nuntă s-a aflat și un domn german în vârstă, miop, care i-a amuzat pe copii recitându-le poezioare englezești demodate. Când petrecerea s-a mai liniștit, Eddie Chapman și Stephan von Gröning s-au luat de braț și s-au plimbat împreună, cufundați în amintiri. Betty a fost surprinsă și impresiionată de legătura durabilă dintre spion și șeful lui: „Erau ca frații.”²⁹ Când ultimul invitat a plecat, din grădina s-au auzit un râset și o voce care cânta: erau acordurile slabe ale melodiei *Lili Marlene*.

HI HU HA HA HA

Post-scriptum

La câteva săptămâni după publicarea acestei cărți, am primit un telefon de la ambasadorul german la Londra, Wolfgang Ischinger. „Tocmai am terminat de citit cartea dumneavoastră”, a zis el. „Povestiți cum a fost dus Eddie Chapman cu avionul peste Canal de către Luftwaffe și apoi, parașutat în Marea Britanie. M-am gândit că poate ați vrea să știți că omul care s-a aflat atunci la comandă este tatăl meu. Atât el, cât și pilotul, Fritz Schlichting, sunt încă în viață.”

Schlichting fusese pilotul înalt, timid, decorat cu Crucea de Fier, aflat la manșa avionului de recunoaștere Focke-Wulf în 1942, iar Karl „Charlie” Ischinger fusese comandantul și navigatorul descris de Chapman ca „un tânăr scund, îndesat, de vreo 28 de ani, cu ochi albaștri și privire liniștită”. Chapman însuși crezuse că oamenii aceia au murit: „Avionul fusese doborât și întregul echipaj fusese ucis deasupra Angliei în a șizecea ieșire”, scrisese el.

Leutnant Fritz Schlichting, tânărul pilot care l-a parașutat pe Chapman în Marea Britanie în 1942.

Überleutnant Karl „Charlie” Ischinger, comandantul avionului german care l-a parașutat pe Chapman în Marea Britanie în 1942, raportându-i maiorului Armin Göbel, șeful Escadrilei de Recunoaștere 123.

După ce a aflat că pilotul și navigatorul nu doar că au supraviețuit războiului, dar erau încă în viață, Chapman s-a întâlnit cu Fritz Schlichting acasă la el, în Detmold, Germania. La 84 de ani, fermecător și ospitalier, fostul pilot și-a amintit de acea zi de parcă decolase de pe Le Bourget cu o săptămână, nu cu mulți ani în urmă.

„Eram Escadrila de Recunoaștere 123 din cadrul Luftwaffe, staționată în Château du Buc, lângă Versailles. Efectuam zboruri de noapte deasupra Marii Britanii, fotografi-

ind efectele raidurilor de bombardament și ajutând la identificarea țintelor. Era o treabă periculoasă. Am pierdut peste 80 de camarazi. Numărul mediu de zboruri pe care le făceai înainte de a fi doborât era 40. Eu am avut 87 în total.

Într-o zi, comandantul meu, maiorul Göbel, ne-a spus, mie și lui Charlie [Ischinger], că am fost aleși pentru o misiune specială. Ne-a zis să ne îmbrăcăm în civil și să mergem la Paris. Ne-am întâlnit cu spionul englez și cu șefii lui la un restaurant, la cină: noi știam că i se spunea «Fritz», ca mie. Mult mai târziu, i-am aflat numele real. Era fermecător, o companie excelentă. Ne-am înțeles grozav.

Ne-am întâlnit toți câteva săptămâni mai târziu, pe aerodromul Le Bourget, iar eu i-am arătat avionul. Chapman a părut foarte calm, deși a pus o mulțime de întrebări. Când am traversat Canalul, am cântat. A existat un moment nefericit, când Chapman se pregătea să sară, iar noi ne-am dat seama că nu avea prinsă bine suspanta parașutei. Dacă ar fi sărit așa, ar fi murit. Charlie a dat semnalul, iar Chapman a deschis trapa. Avea o raniță uriașă în spate – Dumnezeu știe ce avea în ea – iar când a sărit, s-a blocat în deschizătură. Se zbătea, dar nu reușea să se clintească, astfel că Charlie s-a ridicat și l-a împins cu bocancul în spate.

A fost ultima dată când l-am văzut pe Chapman vreme de vreo patru luni, dar am auzit că misiunea lui a reușit. Toată lumea era foarte mulțumită de el. Nimănui nu i-a trecut prin minte că ar putea lucra pentru britanici. Ne-am întâlnit din nou la Paris. A fost o revedere extraordinară. Chapman ne-a dat, mie și lui Charlie, două pachete în care erau o cutie mare cu ciocolată și o jumătate de kilogram de cafea, pe care le cumpărase de la Madrid la întoarcere. Erau boabe de cafea adevărată, nu înlocuitor, așa că am fost încântați.

După misiunea cu Chapman, drept răsplată, amândoi am primit câte o cupă de argint specială, gravată. Am păstrat-o cu sfințenie. Charlie este în continuare cel mai bun prieten al meu. Are 97 de ani acum și nu o duce bine cu sănătatea, dar încă ne întâlnim și ne amintim de noaptea aceea extraordinară, când l-am parașutat pe spionul englez în Marea Britanie.”

*

Amabilul pilot Luftwaffe a fost doar unul dintre cei câțiva oameni care au apărut din trecutul lui Chapman cu povești și amintiri noi, unele duioase, altele, categoric, mai puțin duioase.

Vocea unei femei în vârstă, foarte distinsă s-a auzit la telefonul redacției ziarului *Times*. Fără să-și dea numele, aceasta a declarat furioasă: „A fost un mare pungaș, să știți. Cel mai arătos bărbat pe care l-am cunoscut vreodată. Dar un pungaș de primă clasă.” Apoi, a închis. În Norvegia, o altă femeie înșelată de Chapman a dobândit în cele din urmă recunoașterea eroismului ei. Presa norvegiană a preluat povestea lui Chapman, iar ziarul național *Aftenposten* a publicat pe prima pagină un articol cu titlul „A murit colaboratoare germană, dar a fost de fapt spion britanic”. A reieșit că, după război, Dagmar a compărut în fața unui tribunal pentru crime de război, a fost închisă timp de șase luni și a acceptat să-și recunoască vina în loc să primească o condamnare oficială. Insultată și ostracizată de compatrioți, Dagmar și-a ținut promisiunea făcută lui Chapman și nu a dezvăluit niciodată legăturile ei din timpul războiului cu serviciul secret britanic.

John Williams, prieten cu Chapman, și-a amintit de prima lor întâlnire, când „Shenley Lodge” era un *country club*, cu bar și ruletă, înainte să capete înfățișarea respectabilă a unui hotel: „Am ajuns la intrarea impresionantă a clubului și am auzit, de pe acoperiș, cel mai înspăimântător zgomot. Pe acel acoperiș l-am cunoscut pe Eddie, care se ținea de o mitralieră Vickers și trăgea într-un cearceaf întins între doi stejari, la vreo opt sute de metri distanță.” O altă cunoștință, jurnalistul Peter Kinsley, a trimis o scrisoare ziarului *Times* după ce *Agentul Zigzag* a fost publicat sub formă de foileton: „Lui Eddie i-ar fi plăcut publicitatea. Vechii lui prieteni spuneau că ar fi trebuit să poarte un tricou pe care să scrie «sunt spion pentru MI5». Ultima dată când l-am întâlnit, mi-a povestit cum a pierdut o avere în timpul unui furt, când a confundat hermina (care urma să fie folosită la confecționarea veșmintelor de încoronare) cu blana

de iepure. Mi-a mai spus că a reușit să convingă o bonă germană că era inginer de telefoane la Poștă și astfel a spart seiful din casă. De asemenea, a fost vizitat la un moment dat de un inspector financiar și i-a arătat un certificat medical potrivit căruia avea inima slăbită și nu avea voie «să fie stresat». Zece minute mai târziu, s-a urcat la volanul unui Rolls-Royce, a trecut pe lângă inspectorul care aștepta autobuzul în ploaie și i-a făcut cu mâna.”

Am primit o scrisoare tristă de la Brian Simpson, colecționar de medalii de război, care a locuit în apropiere de „Shenley Lodge” în anii 1980. Simpson auzise de aventurile lui Chapman de la un prieten comun și a întrebat dacă putea să-i cumpere Crucea de Fier. Cum era de așteptat, câteva săptămâni mai târziu, Chapman a venit cu medalia germană; de fapt, a venit cu două, spunând că îi fusese dată încă una chiar de Hitler. Aface-rea s-a făcut: Eddie Chapman a luat banii, iar Simpson, încântat, a luat medaliile. După 20 de ani, citind această carte, colecționarul și-a dat seama că fusese păcălit. Chapman îi dăduse Crucea de Fier lui Ronnie Reed cu mulți ani înainte. Cele două medalii aflate în posesia lui Simpson erau replici. „Cartea dumneavoastră mi-a produs un adevărat șoc”, scria Simpson. „Acum, se pare că Eddie a râs la urmă. Soției mele i-a fost oferit un mic pumnal ornate cu pietre

Tommy „Tar” Robertson, șeful secției B1A, îmbrăcat cu pantalonii ecosez care i-au atras porecla de „Pantaloni Pasionali”.

prețioase despre care Eddie a spus că îi fusese dat de Hermann Göring. Ea a refuzat să-l ia.” Nu e nevoie să mai spunem că Chapman nici nu l-a văzut vreodată pe Göring.

Unul după altul, foștii asociați ai lui Chapman, fostele iubite și victime au apărut pentru a-și spune poveștile – unele adevărate, altele, născute din legendele create de Chapman despre el însuși. Apoi, spre uimirea mea, a reapărut singura persoană care chiar știa adevărul despre Eddie Chapman: Eddie Chapman însuși.

John Dixon, un regizor independent, m-a sunat să-mi spună că avea o filmare de șase ore în care Chapman vorbea despre viața lui și nicio secundă nu fusese difuzată. Dixon filmase în 1996, cu un an înainte de moartea lui Chapman, cu intenția de a face un documentar, care n-a mai fost realizat. Păstrase filmul cu gândul că, într-o zi, povestea lui Chapman avea să fie spusă. Acum, se oferea să mi-l arate.

Să stau într-o mică sală de proiecție din Soho și să-l întâlnesc pe Chapman pentru prima dată, după moarte, a fost una dintre cele mai ciudate experiențe din viața mea. Chapman era bătrân și bolnav când a fost făcut filmul, dar încă în putere. Emană un farmec fatal în timp ce sta tolănit într-un fotoliu, evocând amintiri, fumând, chicotind, făcând cu ochiul și flirtând cu aparatul de luat vederi. A vorbit despre parașutarea lui în Marea Britanie, despre relația cu Von Gröning, despre simularea exploziei de la fabrica de avioane De Havilland și despre perioada petrecută în Jersey, Franța, la Lisabona și Oslo. Isprăvile infracționale sunt evocate cu o mândrie afectată.

Vorbele lui au însă un ton de despărțire: acesta este testamentul unui om care se adresează posterității și îndreaptă lucrurile sau, în unele cazuri, le deformează. Pentru că, la 82 de ani, Chapman este încă un mincinos nerușinat. Într-o scenă,

Eddie Chapman împreună cu superiorii din MI5 la „Savoy”, în octombrie 1980. Chapman este în spate, al treilea din dreapta; Tommy „Tar” Robertson, rândul din spate, al treilea din stânga; Roman Garby-Czerniawski, agentul dublu „Brutus”, rândul din față, al treilea din stânga.

de exemplu, povestește cum este dus să-l vadă pe Winston Churchill în 1943 și cum bea o sticlă de coniac cu premierul, în timp ce acesta stă în pat, în halat. Este o poveste minunată, dar cu totul neadevărată.

Chapman nu și-ar fi închipuit niciodată că MI5 va hotărî să facă public dosarul lui și că adevărul despre activitatea sa din timpul războiului avea să fie dezvăluit într-o bună zi. Deși îl pândește moartea, Eddie Chapman joacă în continuare după propriile reguli: un ticălos care zâmbește, deapănă o poveste și te privește drept în ochi în timp ce îți umblă în buzunar.

Ben Macintyre
aprilie 2007

Cuprins

<i>Prefață</i> de Florian Banu	5
<i>Nota autorului</i>	13
<i>Prolog</i>	17
Capitolul 1 — <i>Hotel de la Plage</i>	19
Capitolul 2 — <i>Temnița din Jersey</i>	30
Capitolul 3 — <i>Război în insulă</i>	42
Capitolul 4 — <i>Romainville</i>	51
Capitolul 5 — <i>Villa de la Bretonnière</i>	62
Capitolul 6 — <i>Dr. Graumann</i>	73
Capitolul 7 — <i>Spărgătorii de coduri</i>	89
Capitolul 8 — <i>Mosquito</i>	102
Capitolul 9 — <i>Sub priviri nevăzute</i>	113
Capitolul 10 — <i>Parașutarea</i>	122
Capitolul 11 — <i>Palpitanta noapte a Marthei</i>	133
Capitolul 12 — <i>Lağărul 020</i>	141
Capitolul 13 — <i>Crespigny Road, nr. 35</i>	154
Capitolul 14 — <i>Ce ieșire din scenă!</i>	169
Capitolul 15 — <i>Freda și Diane</i>	180
Capitolul 16 — <i>Abracadabra</i>	195
Capitolul 17 — <i>Cu cât riscul este mai mare</i>	209
Capitolul 18 — <i>Pasagerul clandestin</i>	226
Capitolul 19 — <i>Joli Albert</i>	234

Capitolul 20 — <i>Bomba neexplodată</i>	249
Capitolul 21 — <i>Frontul de gheață</i>	262
Capitolul 22 — <i>Fata de la „Ritz”</i>	275
Capitolul 23 — <i>Consultant în sabotaj</i>	290
Capitolul 24 — <i>Prânz la „Lutétia”</i>	300
Capitolul 25 — <i>Escrocul risipitor</i>	313
Capitolul 26 — <i>Gândăceii</i>	323
Capitolul 27 — <i>Lucrurile se duc de râpă</i>	335
Capitolul 28 — <i>Caz închis</i>	346
<i>Epilog</i>	357
<i>Post-scriptum</i>	369
<i>Anexă</i>	377
<i>Note</i>	379
<i>Bibliografie selectivă</i>	409
<i>Lista ilustrațiilor</i>	412
<i>Mulțumiri</i>	415
<i>Index</i>	417